

APIE SUNKUMUS, KURIE BUVO ĮVEIKTI: DOVILĖS TROSKOVAITĖS DISERTACIJOS GYNIMO APŽVALGA

Dovilė Bataitytė
Klaipėdos universitetas

243

Klaipėdos universiteto Auloje 2014 m. spalio 3 d. buvo apginta Dovilės Troskovaitės disertacija „Lenkijos ir Lietuvos karaimų savivokos formavimas XIX a. viduryje – XX a. pirmoje pusėje: tarp atskyrimo ir prisitaikymo“ (mokslinis vadovas dr. Darius Staliūnas, mokslinė konsultantė dr. Jurgita Verbickienė). Visi Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto istorijos krypties gynimo tarybos disertacijai ginti nariai: pirmininkas dr. Vygantas Vareikis (Klaipėdos universitetas), dr. Rimantas Miknys (Lietuvos istorijos institutas), dr. Egdūnas Račius (Vytauto Didžiojo universitetas), dr. Vasilijus Safronovas (Klaipėdos universitetas), dr. Saulius Kaubrys (Vilniaus universitetas), taip pat oficialieji oponentai: habil. dr. Tamara Bairašauskaitė (Lietuvos istorijos institutas), dr. Lara Lempertienė (Vilniaus universitetas) dalyvavo viešame posėdyje. Gynimo komisijos pirmininkas V. Vareikis, pristatydamas disertantę, pažymėjo, kad jos darbas atitinka visus formaliuosius reikalavimus, o doktorantūros studijų metu disertantė aktyviai skleidusi savo mokslinių tyrimų rezultatus visuomenei ir dalyvavusi moksliniame gyvenime. Pristatydama atliktą tyrimą, pati disertantė įvardijo probleminius klausimus, keltus disertacijoje. Darbe bandyta atsakyti, kodėl karaimai, pristatydami save bendrapiliečiams, svarbiausiu tapatumo indikatoriumi pasirinko kilmę ir su kokiais kitomis kultūrinėmis reikšmėmis tapatindamiesi jie išskyrė save iš kitų? Taip pat keltas klausimas apie dominuojančios krikščioniškos visuomenės vaidmenį šiame procese, nes ji suteikusi terpę karaimų tapatumui egzistuoti, keistis ir priėmė tą tapatumą tokį, koks jis buvo sukurtas.

Po disertacijos pristatymo kalbėjęs mokslinis darbo vadovas D. Staliūnas pabrėžė, kad būna lengvų ir sunkių disertacijos temų, o tema, kuria buvo ginama disertacija, priskirtina prie sunkesnių: ne tik todėl, kad egzistuoja bendruomenė, kuriai šis tekstas gali nepatikti, bet ir dėl akademinų priežasčių – šaltinių prieinamumo problemos, karaimų bendruomenės geografinio išsiskaidymo, ilgo pasirinktos temos chronologinio laikotarpio, kas kėlė sunkumų apdorojant tyrimo medžiagą ir pasirinkant metodologiją. Nepaisant šių kliūčių, mokslinio vadovo nuomone, su visomis problemomis disertantė „susidorėjo“. Šiems teiginiams pritarė ir mokslinė konsultantė J. Verbickienė.

Toliau kalbėjusios abi oponentės pažymėjo, kad jų „pareiga“ – diskutuoti ir galbūt net nepritarti disertacijoje keliamiems klausimams ir atsakymams į juos. Tačiau pirmoji atsiliepiamą skaičiusi oponentė T. Bairašauskaitė pripažino pritarianti daugeliui teigi-

nių, išsakytų disertacijoje, maža to, šioje disertacijoje net radusi atsakymą į klausimą, kodėl maža karaimų bendruomenė gerokai anksčiau už totorius, kurie į „tautinį etapą“ atėjo palyginti vėlai, tik XX a. pradžioje, dėjo pastangas „pranešti visuomenei“ apie savo tautinę tapatybę. Anot T. Bairašauskaitės, disertacijoje taip pat paliestas svarbus klausimas – perkurtosios karaimų tapatybės poveikis karaimikos studijų raidai. Todėl jos atsiliepime įvardytos pastabos labiau buvo skirtos techniniam disertacijos teksto konstravimui ir kelių teiginių švelniam koregavimui. Antroji oponentė L. Lempertienė taip pat nepateikė disertacijos tekstui didelių pastabų, nors ir prašė disertantės patikslinti, kokie iš darbe naudojamų nepublikuotų archyvinių šaltinių buvo pačios autorės atrasti arba pirmą kartą įvesti į mokslinę apyvartą, nes tokio nustatymo neaptikusi šaltinių apžvalgoje. Taigi oficialiųjų oponentių nuomone, disertantė su galimomis problemomis, rengdama disertacijos tekstą, susitvarkė. Po disertantei suteiktos galimybės atsakyti į oponentių pastabas ir klausimus buvo tęsiamas gynimo posėdis ir išklausti gynimo tarybos narių atsiliepimai.

Pirmasis pasisakęs S. Kaubrys prisipažino, kad jam „baltai pavydu“, jog tokia jau name amžiuje D. Troskovaitė yra tiek pasiekusi. Tęsdamas pasisakymą, jis atkreipė dėmesį, kad lietuviškojoje istoriografijos padangėje vis ryškėjančios tautinių, etnokonfesinių grupių tyrimo pragiedrulių tendencijos sveikintinos ir palaikytinos. S. Kaubrys išsakė nuomonę, kad į šių darbų sąrašą deramai įsiterpia ir D. Troskovaitės tyrinėjimai (įskaitant ir ginamąjį daktaro disertacijos tekstą), kuriuose fiksuojamos naujos įžvalgos, pateikiama naujų faktų, duomenų panaudos perspektyva bei pastebima tematikos tyrimo atsinaujinimo galimybė, juolab kad susiklosčiusi minimosios problematikos studijinė būklė buvo stagnuojanti. Pastaroji ne ką turėjo pasiūlyti – ją reprezentavo vien Halinos Kobeckaitės, Joanos Vigos Čiplytės ir kt. nedidelės apimties darbai, išskirtinai atskleidžiantys dėmesį į „lietuviškosios“ karaimų pusės istorinę raidą. Atsiliepdamas apie kruopštų disertacijos darbą, S. Kaubrys išsakė kelias pastabas dėl techninių „teksto nesklandumų“, taip pat atkreipė dėmesį į kai kuriuos disertacijoje pateiktus teiginius, pvz., karaimų kilmės mito skirstymo laikotarpius pasirinkimą. Pats gynimo tarybos narys pripažino, kad į visas pastabas D. Troskovaitė galinti atsakyti, o jos atliktas darbas turėtų sulaukti tęsinio monografijos pavidalu.

Toliau kalbėjęs R. Miknys įvertino darbo novatoriškumą ir tai, kad pirmą kartą taip išsamiai imtasi tirti nuo XVI a. Lietuvoje gyvenusių karaimų bendruomenę. Gynimo tarybos narys įvertino D. Troskovaitės vykusiai pasirinktas metodologines prieigas, suformuotas nacionalizmo studijų pagrindu. Tai, anot jo, leido įveikti tyrime iškilusius „slenksčius“ ir pasiekti visus dešimt tyrimo uždavinių. R. Miknys pažymėjo, kad į visus tyrimo uždavinius disertacijoje buvo sugebėta atsakyti trimis svariomis ir savarankiškais išvadomis, kas yra didelis darbo privalumas, neleidžiantis abejoti dėl galutinio teigiamo jo įvertinimo. Be paminėtų teigiamų disertacijos pusių, R. Miknys įvardijo ir jau minėtus prieš doktorantę iškilusius „slenksčius“, dėl kurių būtų gali-

ma diskutuoti. Anot jo, remiantis tuo, kaip organizuotas, atliktas ir tekste fiksuotas tyrimas, yra ginčytinas disertacijos objekto įvardijimas: „dabartinės Lietuvos ir Lenkijos karaimų bendruomenės kolektyvinės tapatybės tyrimas“. Kitu „slenksčiu“ buvo įvardytas trečiajame disertacijos skyriuje, ypač pirmajame jo poskyryje „Kolektyvinės tapatybės ideologijos recepcija karaimų bendruomenėje“, pastebėtas disertacijos autorės perėjimas nuo aiškinimų ir teiginių formulavimo prie „spėliojimų“, „tikėjimų“ ir iš to išplaukiančio neapibrėžtumo.

Prieš perskaitydamas savo atsiliepimą, kitas gynimo tarybos narys E. Račius pažymėjo, kad jis nėra istorikų gildijos narys, tad gali sau leisti vertinti disertaciją ir pagal tai, ar buvę smagu ją skaityti, o šią disertaciją jam skaityti buvo ir smagu, ir įdomu. Tokią refleksiją lėmė paties E. Račiaus domėjimasis kita etnokonfesine Lietuvos mažuma – totoriais. Šių grupių lyginimo disertacijoje nebuvo daug, bet toks lyginimas ir nebuvo suvokiamas kaip vienas disertacijos uždavinių. E. Račius vertino disertaciją bendrame tokių tyrimų kontekste, kuriame karaimų bendruomenei skirtų tyrimų nėra daug. Įnešusi kritinį požiūrį į tokių bendruomenių tyrimus, D. Troskovaitės disertacija E. Račių išties džiugino. Pats tekstas, gynimo tarybos nario nuomone, gali būti įvardytas „akademiškai chuliganišku“. Jam imponavo kritinis požiūris į tiriamą temą, skatinantis kelti klausimą, kodėl karaimai tebesigėdija savo žydiškos tiek religinė, tiek etnine prasmėmis prigimties? E. Račiaus nuomone, D. Troskovaitės disertacija nelaikytina tarpdisciplinine, nes tekstas parašytas istorikų gildijos rėmuose (tik kai kur galima pastebėti politologinių įžvalgų), visgi disertacija sudaro sąlygas kitų mokslo gildijų atstovams tęsti doktorantės pradėtą darbą ir tirti dabartinę Lietuvos karaimų bendruomenę. Darbe E. Račius pasigedo žydiškos karaimų tapatybės pristatymo bei įsisąmonintos skirties tarp terminų *diaspora*, *etnosas*, *etninė grupė*, *tauta*, *politinė tauta* ir *nacija*. Nacionalizmo studijose pastarosios sąvokos vartojamos įvairiai, tad jų išgryninimas, kalbant apie karaimus, būtų rekomenduotinas kontekstualizuojant karaimų tapatybės formavimosi procesą kitų etninių grupių visetė.

Toliau savo atsiliepimą skaitęs V. Safronovas disertacijos kritiką pradėjo taip pat nuo sąvokų. Jo nuomone, kai kurios kartinės sąvokos darbe vartojamos nenuosekliai: lieka neaišku, ar karaimai tapo ir kada tapo „tautine grupe“, o pagrindinė sąvoka, apibūdinanti karaimus, tekste yra visai ne „tautinė grupė“, o „bendruomenė“. Didžiojoje disertacijos dalyje rašoma apie vieną karaimų „bendruomenę“, kitur apie „bendruomenes“. V. Safronovo nuomone, tai rodo kiek nenuoseklų nacionalizmo studijų prieigos taikymą darbe. Keldamas klausimą, ar nebuvo galima šios prieigos papildyti kitomis, pvz., plačiau taikyti modernizacijos prieigą, jis kartu pažymėjo, kad disertacijoje galėjo būti nuosekliau ir kūrybiškiau pritaikyta tapatybės ideologijų konkurencijos prieiga, kuria buvo žadama remtis disertacijos įvade. Anot V. Safronovo, D. Troskovaitė pripažino, kad egzistavo kelios karaimų bendruomenės, tačiau neaptarė, koks santykis formavosi tarp jų, skirtingoms bendruomenėms dalyvaujant

karaimų savivokos kūrimo procese. Nepakankamai dėmesio ji kreipė ir į tapatybės situatyvumą, ką irgi reikia laikyti „užsiangažavimo“ nacionalizmo studijų prieiga pasekme. V. Safronovas pabrėžė, kad yra neaišku, kaip disertacijoje tiriami karaimai yra lokalizuoti geografiškai: disertacijos pavadinime atsirado žodžiai „Lenkijos ir Lietuvos“, veiksmas tekste vyksta Trakuose, Vilniuje, Varšuvoje, Lucke, Kryme, Turkijoje ir t. t., o Lietuva „šioje disertacijoje atrodo aiškiai nuskriausta“. Po visų įvardytų pastabų V. Safronovas palinkėjo sėkmės D. Troskovaitei tęsiant tyrimą bei paragino publikuoti disertacijos tekstą nebūtinai lietuvių kalba.

Disertacijos gynimo tarybos narių atsiliepimus užbaigė V. Vareikis, konstatavęs tai, kas jau buvo pasakyta: disertantė tyrime „susidūrusi“ su šaltinių ir istoriografijos trūkumu, o D. Troskovaitės darbas esąs iš tiesų šiuolaikiškas. Baigęs savo pasisakymą konstatavimu, kad kiekviena maža bendruomenė yra verta tyrimo, V. Vareikis suteikė žodį disertantei.

Į pastabas disertantė atsakė paeiliui, gindama išvadas, pateiktas disertacijos tekste, ir komentuodama gynimo tarybos narių klausimus bei pastabas. Tarybos nariai po pasisakymo daugiau klausimų neturėjo. Slaptu tarybos narių balsavimu buvo priimtas vienbalsis sprendimas suteikti Dovilei Troskovaitei humanitarinių mokslų srities istorijos krypties daktaro laipsnį. Gavusi žodį, D. Troskovaitė nuoširdžiai padėkojo oponentams, disertacijos gynimo tarybos nariams, mokslinei konsultantei ir visiems, kurių palaikymas bei pagalba buvo itin svarbūs jai rengiant disertaciją.